

Fig. 1. Roager. Ydre, set fra sydost.

E. M. 1953

ROAGER KIRKE

HVIDING HERRED

Kirken nævnes 1517 som viet *S. Paulus*¹, af hvilken apostel der findes ikke mindre end tre middelalderlige figurer i kirken, hvis den store, p. 1175 f. omtalte figur tør antages at forestille værnehelgenen (jfr. også alterkalk p. 1176); når Danske Atlas² hævder, at kirken »har hedt St. Andreae«, skyldes dette sikkert formodningen om, at hovedaltret var viet denne helgen (jfr. $\dagger$ alterbord p. 1173). Om forholdene i middelalderen vides i øvrigt kun, at cathedraticumafgiften udgjorde 8 sk. engelsk, og at der i procuratio (jfr. p. 1025) betales 4 sk. engelsk på reformationstiden. Ved reformationen kom kirken under landsherren, fra 1544 hertug Hans, efter dennes død 1580 kongen. Endnu 1548 valgte menigheden selv præsten³, men senere besatte kongen umiddelbart kaldet gennem danske cancelli. Ifølge Danske Atlas² tjente kirken de søfarende til landkending, og indtil 1738 blev den »forsynet« af lectores i Ribe, »hvis Navne her læses paa en Tavle«. Kirken er selvejende. — Angående skole, se p. 1170; ang. skader ved svenskekrigene, se under $\dagger$ præste- og degnestole p. 1180.

Kirken ligger omtrent midt i sognet, på en svag hævnning, der har faldt mod syd og vest; kirkegården, som i ny tid er udvidet mod nord og syd, har diger af rå og kløvet kamp; i vest er der en ganglåde, i øst køreport og låge, de sidste mellem murede, hvidtede piller med pyramideformet afslutning, en udform-

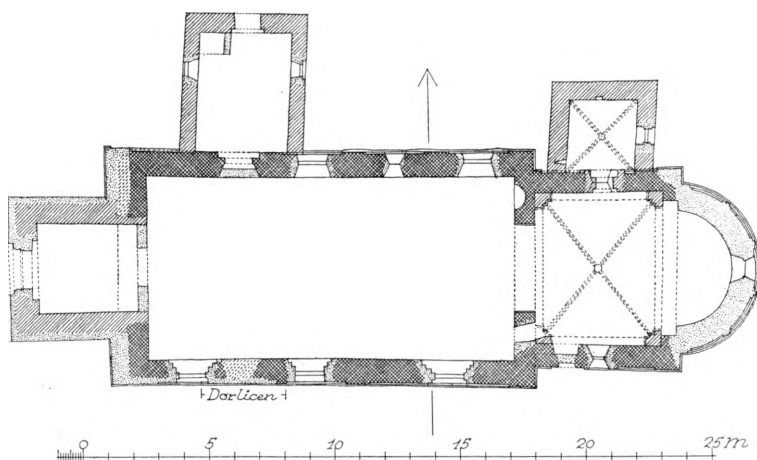

Fig. 2. Roager. Plan. 1:300. Målt af El. M. 1953.

ning, der må stamme fra tiden efter 1867, thi på det tidspunkt havde pillerne bræddeafdækning⁴. 1711 fandtes der grundmurede »stetter« i øst, syd og vest, den ene med port (rtk.), og 1842 omtales en nordre låge i forbindelse med en degnebolig⁵.

†*Kirkeriste*. 1681 forsynedes alle tre riste med lukkelse og værn⁶.

Bygningen består af apsis (ommuret), kor og skib fra romansk tid, sakristi og våbenhus samt tårn fra sengotisk tid. Orienteringen er omtrent solret.

Kirkens oprindelige dele, der er opført af *rhinsk tuf* blandet med enkelte røde *munkesten* (fortrinsvis i skibets vestende) og få *granitkvadre*, hører ved sin arkitektoniske udformning til gruppen omkring Ribe domkirke. Materialet, der er udarbejdet til kvadre på 8—10 cm.s højde og formuret med tynde fuger, har stået upudset. Hele bygningen har en hulkantsokkel af granitkvadre (p. 1132, fig. 10). Apsiden med hvælving (og korets østhjørner), der allerede 1687⁷, omtales som brøstfældig, blev 1913 fuldstændig ombygget (arkitekt Eggeling), men en sammenligning med ældre fotografier viser, at bygningsafsnittet, hvortil de gamle materialer genanvendtes⁸, i alt fald hvad den arkitektoniske udformning angår, er en nøje kopi af forbilledet. Apsiden, som svarer nøje til apsiderne i Farup og Jernved⁹, Ribe amt, er delt i fem blændinger af lisener med endosserede halvsøjler; de sidste, der har baser og kapitæler af granit, er forbundne med en stor rundbue, lisenerne bagved med en tvillingrundbue over lille konsol. Blændingernes sål har hulkehl over rundstav, hvoraf den nedre del slutter sig til halvsøjlernes plint, det øvre til lisenerne; de noget kluntede søjlebaser har retkantet plint med hjørnekopper, som griber kloagtigt omkring et tromle-led, og derover en eller to rundstave; kapitælerne er af terningform, to med fordybet skjold og to med glat, det ene har tynde hjørnestreng.

Korets nordmur har eet stort blændingsfelt, der foroven er tvillingdelt af et

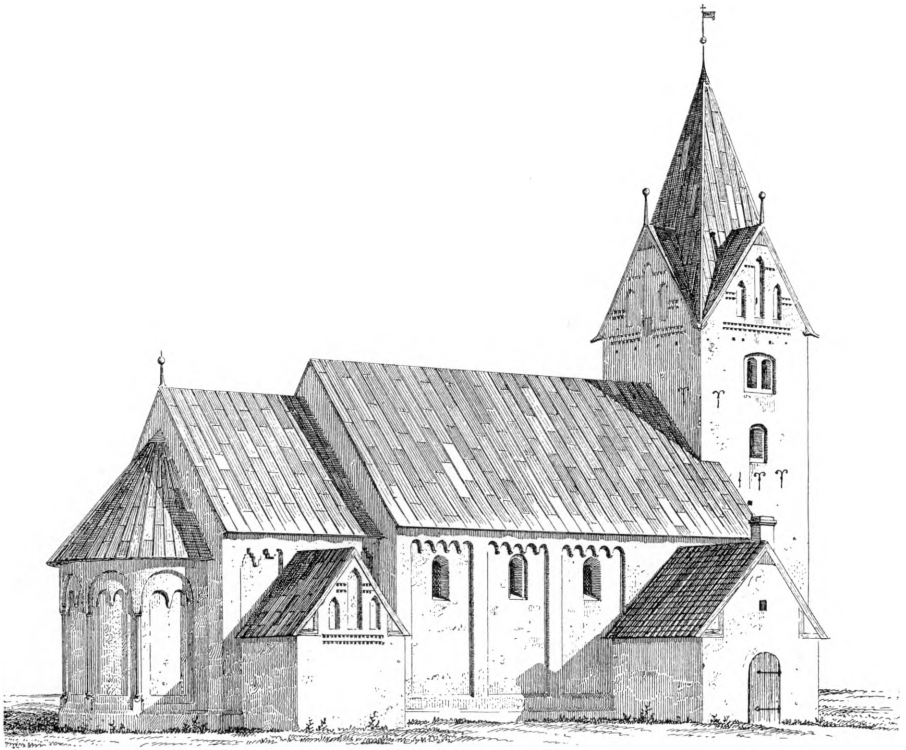

Fig. 3. Roager, set fra nordøst. Tegnet af V. Koch 1887 efter Heinrich Hansen.

bredt, lisénagtigt fremspring, hvori murens eneste vindue er placeret. Blændingens sål har rundstav ligesom på apsiden, og dens to øvre dele afsluttes med trappefriser. Den afstumpede midtlisén begynder med en svag hulkant ca. 285 cm over granitsoklen; det delvis tilmurede vindue måler i lysningen 118×60 cm, dets udvendige højde er 160 cm over den fornyede sålbænk. I syd er forholdene lidt anderledes, idet kun murens østre del brydes af en blænding med trappefrise; i den større vestre del, der virker som en meget bred endelisén¹⁰ findes et vindue (fornyet 1913) og en præstedør; den sidste, der har karme og kilestensstik af krumhugne granitkvadre, bryder soklen (højde over denne 190 cm), og dens svagt smigede inderkarme har fladbuet afdækning.

Skibet, hvis murhøjde over soklen er ca. 5,8 cm, er for sydsidens vedkommende stærkt ødelagt, men sporene viser, at sydmuren har været udformet som den nordre med fire blændingsfelter adskilt af lisener (fig. 3); de tre felter, tidligere med hver sit vindue, sidder øst for den meget brede dørlisén, mens det fjerde, vistnok vinduesløse felt sidder vestfor; blændingerne har skråkantet sål, og hver af dem er foroven afsluttet med en frise på fem rundbuer over konsoller, hvoraf nogle har rundstav i underkanten (svarende til profilet i korblændingernes sål). Døren, der er tilmuret i indvendig murflugt, har udvendig dyb, rundbuet fals af tuf (højde over sokkel 2,72 cm) omkring den retkantede lys-

ning af granitkvadre (fri højde ca. 2 m.). Syddøren har sikkert haft samme udformning, men nu ses kun nogle få sten af det udvendige stik. Skibets eneste nogenlunde bevarede vindue sidder i nordmurens anden blænding fra øst; det er 160 cm højt udvendig¹¹, 170 indvendig og anbragt 345 cm over soklen; lysningen er noget omdannet ved anbringelse af et glasbillede (sml. p. 1172); nordmurens to andre oprindelige vinduer blev 1898 afløst af de nuværende.

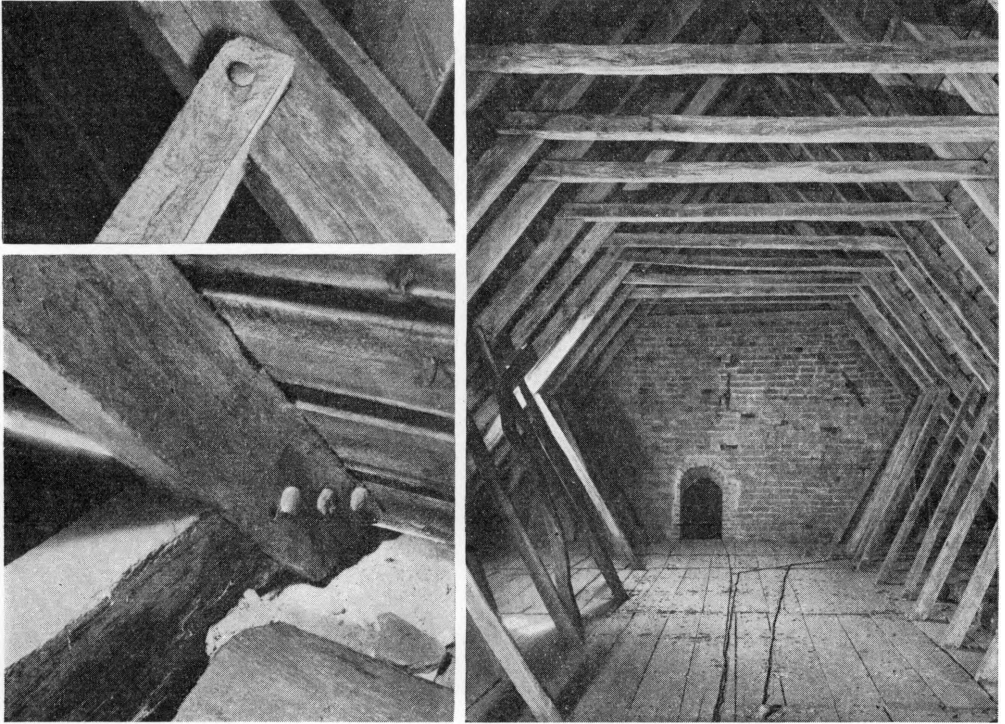
Den store korbue, der har fladtrykt rundbuestik over smalle kragbånd med rundstav, flankeres i nord af en *sidealterniche* med halvcirkulært tværsnit (så 80 cm over nuv. gulv, højde 250 cm); en tilsvarende niche i syd er ødelagt af prædikestolsopgangen. Koret har haft bræddeloft på bjælkernes underside inden overhvælvingen, og skibet har endnu sine romanske loftsbjælker (p. 1171); dele af vestre taggavl er bevaret.

Tilføjelser og ændringer. Rækkefølgen af de sengotiske byggearbejder, alle af munkesten i munkeskifte, kan ikke fastslås; *korets krydshvælv*, der antagelig er samtidig med sakristiet, hviler på falsede hjørnepiller med dobbelt kragbånd af smalle, retkantede skifter, spidse og runde skjoldbuer og halvsten brede ribber (rundstav med platteryg), der er samlet om en rund slutsten.

Sakristiet har i øst et omdannet vindue og i nord en blændingsgavl af Tørninglen-type (sml. tårn); i midtblændingen er der indmuret et lille, middelalderligt *teglstensrelief*¹², et Kristushoved med korsglorie. Det indre, der har samtidig hvælvning med ribbeprofil som korets, står i forbindelse med dette gennem en falset dør. I vestmuren er der en oprindelig(?), primitiv *piscina* med blybund og yngre, forskydelig lem, i nordvæggen en halvsten dyb niche.

Våbenhuset, siden 1878 material- og brændselsrum, har i den glatte gavl en rundbuet, indvendig falset dør og i hver flankemur et lille, kvadratisk vindue, som 1682—84¹³ blev lavet til *skolens* gavn og bedste; førstnævnte år blev rummet tillige forsynet med bræddeloft. I nordvesthjørnet er der en *kamin* af moderne sten, der har afløst en ældre, antagelig oprindelig, hvis højsiddende kappe har hvilet på aftrappede, konsolagtige vanger muret med affasede sten.

Tårnet, af Tørninglen-type, er så stærkt skalmuret udvendig, at kun østmuren med tilhørende gavl står urørt, og allerede ved selve opførelsen er der sket ændringer, som afsløres i 2. stokværks manglende hjørneforbandt. Det uhvælvede tårnrum, der 1878 omdannedes til våbenhus med vestportal, har til skibet en rundbuet arkade med nyere indskudsmur. Det følgende stokværk, der i øst har en spids aflastningsbue under den forstærkning, som er muret mod skibets gavl, og i vest spor efter en lignende bue, har i nord haft to og i syd eet fladbuet vindue. I 3. stokværk, som ikke er udskilt fra det lave 4., ses ingen vaklen i dispositionerne; i hver af de frie mure er der en fladbuet, yngre lysåbning, men kun den nordre er åben. Glamhullerne i 4. stokværk, et til hvert verdenshjørne, er fladbuede, og i nord og syd tvillingdelte; øst- og vestmurens

E. M. 1953

Fig. 4 a—c. Roager. Skibets romanske tagværk. a. Samling: spær—skråstiver.
b. Samling: murrer—bjælke—spær c. Tagværket, set mod vest (p. 1171).

glamhul er udvendig omsluttet af taggavlens dybt nedtrukne midterblænding, der flankeres af to spidsbuede blændinger og savskiftestumper; den næsten uændrede, nordre taggavl har den almindelige Tørninglen-udsmykning med tre spidsbuede højblændinger over to savskifter og mellem savskiftestumper. Umiddelbart under gavlenes fodlinje er der radiære bomhuller. Hver gavlspids krones af en brandstang, og i hjørnerne er der vandspyere, alle af kobber og i gotisk form, men sikkert fornyede.

Samtlige *tagværker* er af eg og samtidige med de respektive bygningsafsnit; apsidens gamle egetagværk overlevede dog ombygningen. Med en enkelt undtagelse er korets bjælker fjernet ved hvælvslagningen og et par af skibets er udskiftet. Bjælkerne er kæmmet over en murrem med femsided tværsnit og fals for sugfjæl. Skibets spærfag har et par skrå spærstivere og et hanebånd (fig. 4 a—c), korets var tidligere af samme type, men uden hanebånd; alle samlinger er bladet og fornaglet. Spirkonstruktionen er af Tørninglen-type (sml. Ballum, Tønder amt); den konstruktion, som danner klokkestolen, er fra samme tid og indgår direkte som en slags underbygning for spiret.

Indtil 1913 var alt hvidtet undtagen tårnet, nu står apsis, kor og sakristi i blank mur; våbenhusets østre tagflade er teglhængt, resten blytækt; på sakristi,

våbenhus og tårn blystøberårstal fra 1700'erne og senere. Korets gulv, der indtil 1913 var hævet eet trin over skibets, er ligesom dette lagt med gule og sorte fliser, våbenhusets med gule fliser og tårnets med gule teglsten. Skibets loft har siden 1942 gråt bræddeloft over brunmalede bjælker; det ældre bræddeloft, der kort efter 1830 var fastsømmet på bjælkernes underside og malet 1838⁵ i felter med gråt og brunt, er genanvendt som gulv i tagrummet. Vinduerne i kor og apsis fra 1913 har trærammer med blysprosser, skibets sydvinduer, der antagelig stammer fra 1722¹⁴ og 1846⁵, har trækarme, skibets to store nordvinduer fra 1898, har jernkarme ligesom tårnets vestre fra 1878.

Vindfløj på spiret, forgyldt, udstanset fane med 1780, C. 7 (spejlmonogram), BP samt vistnok HVI; en ældre blev 1686 forfærdiget af kedelsmeden i Ribe¹³.

Kalkmalerier og fudvendig bemaling. På korpillernes kragbånd findes et skakbrædtmotiv i rødt og sort, på præstedørens tilmuring et ornamentstykke med Jesumonogram og i våbenhuset omkring norddøren svage rester af en sen-gotisk dekoration. Udvendig på kirkens nordmur fandtes o. 1910 (indb.) spor af en bemaling: lisener og buefriser røde med hvide fuger (lignende spor på udbygningerne), omkring det romanske vindue et bånd med afvekslende rødbrune og lysrøde »sten« og lidt under vindueshøjde et bælte med nogle cirkelformede ornamentter.

Glasmalerier. I skibets nordvindue sidder nu som før 1898 et malet glasvindue, der 1913—47 havde plads i korets fornyede sydvindue (kronik). Motivet er en glorificeret biskop i skrud, stående i en arkade, i hvis bueslag man læser majusklerne: »Ses Wilehadus«, navnet på Bremens første biskop, d. 789¹⁵. Arkaden ledsages af to ornamentbånd, inderst med bølgeranke (rød-gul-hvid-grøn), yderst med forskudte »kugler«. Fra tiden før den sidste restaurering foreligger en farvelagt tegning (1858) af Heinrich Hansen (fig. 5), og en lignende fra 1887 af V. Koch, begge visende vinduets øvre og nedre halvdel forskudt i forhold til hinanden.

Ifølge regnskaberne fornyedes »ankerstangen« i vinduet 1701, mens selve maleriet blev omlagt i bly af Walther Christensen af Vestergasse¹⁶. 1906 konstaterede R. Haupt¹⁷, at maleriet var »im ärgsten Verfalle«; hans udtalelser — optegnet i kirkens kronik — viser, at glasset da var så tilsmudset, at alle enkeltheder ikke har kunnet ses, og Haupt nævner, at der på en af de brogede skiver læstes tallet 87¹⁸. Han hævder desuden med rette, at vinduet må antages at være sammensat af to forskellige (mindstens aus zweier zusammengesetzt ist) med adskillige nytilføjelser; den øverste del har bevaret (enthält) det væsentlige, dog er der også dele (f. eks. i den med røde stykker smykkede frise), som må høre til vinduets nederste del. Efter udtagelsen restaureredes maleriet af Haldtmann i Linnich¹⁹, der bragte de to halvdele til at passe sammen.

I dag er billedet meget mørkt, og de dele, der på Heinrich Hansens tid har

været fornyet med hvidt glas, er atter fornyet med farvet glas. Figuren, som står på dybblå baggrund, har rød glorie, »solbrændt« ansigt, (smudsig)gul mitra. På øverste halvdel er bispestaven gul, på nedre med vekslende gule og blå, mønstrede led. Casula er brungul med rød bort og grønne firkanter. Skoene gule med mønster (den ene fornyet). — Efter ornamentborten og h-formen i helgenens navn synes maleriet at måtte henføres til sidste halvdel af 1200'rne.

Ved udgravningen under apsidens 1913 fandtes glasskår fra et vindue svarende til ovennævnte (kronik); de synes nu at være forsvundne.

INVENTAR

Inventaret gennemgik 1947 en hovedrestauration. P. Kr. Andersen restaurerede prædikestol, fontehimmel, de gotiske figurer og sakristidøren; lokale malere stafferede 1942 stolestader og pulpitur.

Alterbordet er fra 1913, af tufsten. 1708 nævnes, at der oven i alterbordet var et lidet hul med en blykiste, hvori to små stykker ben: som der siges, af Andreas²⁰.

Alterklæde af rødt fløjel med guldkors.

1731 købtes »et drils alterklæde med falbelar«, 1820 »cremlært og kniplinger« og 1846 carmoisin og silke¹⁴.

Som *alterprydelse* tjener siden 1942 et ca. 90 cm højt krucifiks, af birketræ, skåret 1878²¹ af almuekunstneren Jes Lind; det afløste en gipsfigur af Thorvaldsens Kristus (nu på loftet).

Altartavlen, der gik forud for Thorvaldsens Kristus, står nu i tårnrummet. Den leveredes 1795 af bygmester Jep Krag for 54 mark¹⁴ og er et ret enkelt stykke i empirestil, med storfelt flankeret af riflede pilastre og trekantgavl over kraftig karnisgesims. Tavlen står sikkert med sin oprindelige staffing, rød bund, gråhvide pilastre, gråmarmorerede profillister, brungråt med vandret rifling på rammen om storfeltet, der indeholder et jævnt maleri på lærred af

Fig. 5. Roager. Glasmaleri.
Efter gouache af Heinrich Hansen 1858
(p. 1172).

Fig. 6. Roager. Indre, set mod øst.

E. M. 1953

Kristus på korset med de tre Maria'er og Johannes ved korsets fod; i baggrunden Jerusalem; himlen og det meste af jordsmonnet rødt i rødt. Bag på tavlen skal ifølge kirkens kronik stå: »Til Guds ære og denne Kirkes Beprydelse er denn Altertavle af Nye opsat og malet paa Kirkens Beskostning 1796«. Maleren var fra Hostrup⁶,

†*Altertavler*. Om denne tavles forgænger (og den katolske tavles afløser) foreligger følgende: I et kongebrev af 23. juli 1681²² til Ribe stiftsøvrighed hedder det, at præsten Niels Nielsen A(a)strup beretter, at altertavlen i Roager skal være meget gammel og skrøbelig; da kirken ikke magter at anskaffe en anden, tilbyder han for egen regning at opsætte en ny altertavle, hvis han til gengæld må nyde en kirken tilhørende jord etc. Herpå går kongen ind, mod at præsten svarer den årlige afgift. Hvorvidt det nogensinde blev til noget med Niels Aastrups tavle, fremgår ikke af akterne. Ifølge Danske Atlas² blev der 1708 opsat en altertavle på menighedens bekostning, og da havde Niels Aastrup været død i syv år.

Hvad angår de forskellige *katolske altertavler*, af hvilke de mange figurer i kirken er levn, finder vi kun Søren Abildgaards udtalelse fra hans rejse 1775 (dagbogen p. 138): »En gammel Altertavle opsat paa nordre Væg i Choret, med Mariæ Billede og tvende Helgene«.

I kirken opbevares nu ikke mindre end 25 gotiske figurer fra mindst tre for-

Fig. 7. Roager. Indre, set mod vest.

E. M. 1953

skellige altertavler. Ældst, fra o. 1425, er to 87—90 cm høje apostelfigurer, *Paulus* med (nyere) sværd og *Johannes evangelist* med kalk, måske Abildgaards »tvende Helgene«. Det er rolige, frontale figurer med stilfærdigt foldekast. Paulus har lokket hår, langt overskæg, der hænger ned og fortsættes i det tvedelte fuldskæg. Den skægløse Johannes har fyldige kinder og svært, glat hår; højre hånd holder han velsignende over kalken, der har knop med store, kun antydede bosser eller blomster. Om stafferingen, se nedenfor; ved sakristidøren.

Alle de øvrige figurer stammer fra tiden henimod og omkring 1500; muligvis har de 12 kun 25 cm høje *nødhjælperfigurer* (genanvendt på fontehimlen) og de syv ca. 45—48 cm høje *apostelfigurer* (fig. 8) hørt til samme tavle, selv om der ikke kan påvises værkstedsfællesskab; klædedragterne har posede foldekast, og af nødhjælperne er S. Eustachius, S. Jørgen og S. Vitus i korte jakker med stramtsiddende hoser. Tre af apostelfigurerne (Johannes, Paulus og Peder) har ved sidste restaurering fået nye hoveder, og de store hoveder, Jes Lind gav dem, er nu opsat under orgelpulpituret. Om sammenhæng med apostelfigurer fra Egen (Sønderborg amt), se under denne kirke.

Sikkert fra eet og samme værksted stammer tre *apostelfigurer*, Andreas og Paulus (sml. fig. 7), ca. 90 cm høje, og en ca. 125 cm stor apostel (sml. fig. 6) med bog i højre og fornyet venstre hånd (uden attribut); sandsynligvis er her

tale om kirkens værnehelgen, Paulus, der da ligesom den just nævnte Paulusfigur har holdt sværdet med venstre hånd; i nordre sidealterniche.

Endelig er der to *engle* (der dog aldrig har haft vinger) med tykt, halvlangt hår, iført fodside dragter med poset liv; den ene holder et T-kors, den anden en søjle. Utvivlsomt har de hørt til en Nådestol- eller pietà-fremstilling²³.

Alle figurer står med ganske ensartet staffing, som ligger fjernt fra den oprindelige; med et par undtagelser har alle apostlene hvid underkjoertel, rød, grøn eller blå overkjoertel med guldkanter. I restaureringsberetningen 1947 meddeles, at alle figurerne (bortset fra nødhjelperne) var forskelligt overmalede, men under det øverste lag lå de farver, som nu ses; de stammer formodentlig fra 1700'rne. De små apostle opstilledes 1906 på skibets nordvæg, hvor Paulus og Andreas samt de to engle også fik plads 1947.

Altersølv. Kalk, sengotisk, o. 1500, 21 cm høj, næsten fuldstændig bevaret, omend knoppen ved en reparation er blevet vendt på hovedet. På fodens seks sider er der dels graveret udsmykning: kirkens værnehelgen, Paulus med sværd, samt stavvinduagtige ornamentter, dels et støbt, pånippet krucifiks. Op mod skaftet, under en bred, fremspringende krave er der en krans af støbte, nedhængende korsblomster (omtrent som på V.-Vedsted, Ribe amt); de sekskantede, glatte skaftled er sikkert fornyede, og der er vendt op og ned på knoppen. Det lave bæger, der kan være oprindeligt, har skrånede sider og hviler i en kurv med krydsende rundbuer dekoreret med graverede siksaklinjer (åbne trambulerstik). *Disk*, vel fra slutningen af 1500'rne, med graveret og ciseleret cirkelkors, i hvis arme der er treblade, mens der i mellemrummene er vaseagtige blomster. 15,5 cm i tv. *Vinkande* 1906, af plet (kronik). *Oblatæske*, o. 1800, skænket af sognepræst A. F. Hønne (1825—60)²¹, oval, med smukke bjergkrystaller på låg og sider samt påloddet, støbt krucifiks på lågets glatte, hvælvede midtparti; randen er formet som en slags perlestav, og på æskens sider er der ophøjede bølgelinjer. Under bunden moderne skriveskrift: »1. Corinth. 11. Cap. 28. v.«; 9 × 7,6 cm.

Sygekalk, o. 1700, sammenbygget med flaske, oblatgemme og disk. Under den påloddede krave skimtes halvdelen af to ovale stempler, af hvilke det ene synes at være Københavns våben. På fodpladen ses to medtagne stempler, det ene antagelig Haderslevs bro, det andet mestermærket B, foran hvilket der vistnok har været et bogstav, og som formentlig er tilsat ved den ovennævnte reparation. 16 cm høj. Under bunden indprikket: »Veier ialt 21 lod med fad«²⁴. Senere *disk* med Jesumonogram og rått graveret hjul; 9,2 cm i tv.

Alterstager. 1) O. 1625—50, 28,4 cm høje, med skaft som renæssancebaluster. 2) 1639, barokke, med indsnøret skaftbaluster (svarende til Skærbæk 1637 (p. 1253) og Bedsted, Åbenrå amt, 1638), 45 cm høje. På balusterleddet graveret: »RK — A A K IBV 1639«. — Et *†røgelsekar* solgtes ifølge Haupt 1881.

Fig. 8. Roager. Apostelfigurer fra gotisk $\dagger$ altertavle (p. 1175).

E. M. 1953

†Messehagel. I fejdetiden 1657 blev hagelen stjålet af landsens fjender; først 1682 fik kirken en ny, carmoisinrød med brede guld og sølvgaloner (kronik).

Messeklokke, sengotisk, skriftløs, 23 cm i tv.m.; højde med krone 26 cm. Nu i klokkestokværket. Ifølge kirkens kronik brugtes den i ny tid til at ringe med, når præsten gik på prædikestolen.

Piscina i sakristiet, se p. 1170.

Alterskranke, gjort af Niels snedker fra Skærbæk 1751¹⁴, med udsavede, vaseagtige balustertremmer og for enderne firkantede piller med kuglespir og støttet af omvendte volutknægte. Skranken stod i umalet fyr indtil 1939.

Døbefont (sml. fig. 7), romansk, af granit, af arkadetype, med volutblade, enklere end Jegerup (Haderslev amt p. 606); kummen måler 78—79 cm i tv.m., skaftet er keglestubformet, foden firkantet med arkader og på hjørnerne menneskehoveder. Kummen, der bærer spor af rød maling, er lys, med mange sorte korn, mens fodens granit er rustagtig af farve. Siden 1946 ved korbuens nordre vange; tidligere ofte flyttet, bl. a. 1722¹⁴ (Mackeprang: Døbefonte p. 306 ff.).

Dåbsfad af messing, sikkert det der indkøbtes 1751¹⁴; i bunden har det en stor, drevet roset og på randen to rækker spidsovale bossar; kanten forstærket med jerntråd. Tv.m. 40,5 cm.

Dåbskande af tin, muligvis den alterkande, pastor Hønne (jfr. oblatæske) ifølge kirkens kronik skænkede kirken.

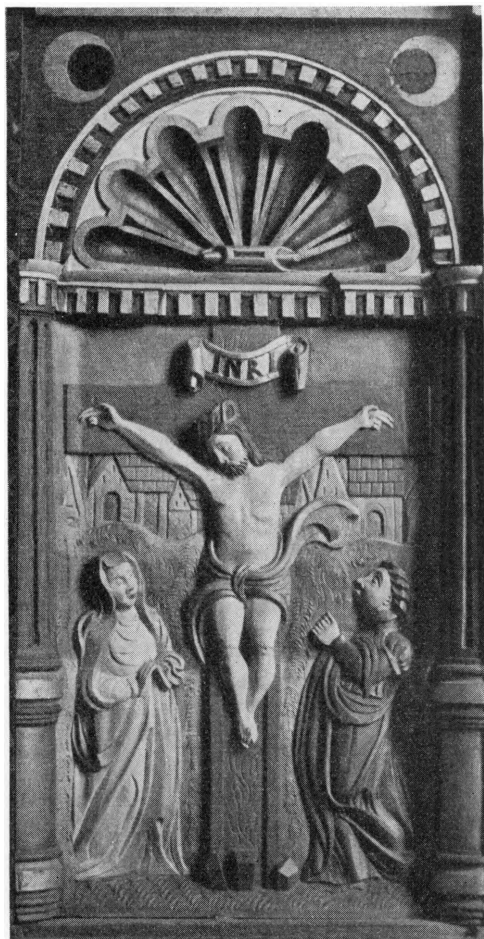
Fontehimmel (sml. fig. 7), gjort 1685 af Willum Steensen billedsnider, der sammen med sin »karl« arbejdede 12 dage på et nyt fontelåg, som han bagefter malede med guld, sølv og andre farver¹³. Over det sekssidede loft samles de groft skårne bøjler om en skive med reliefskåret sol og heri Jahves navn. På bøjlernes afsatser står de p. 1175 omtalte nødhjælperfigurer, og fra solskiven

hænger helligåndsduen over en frigruppe: Johannes døber Jesus. Himmelen står nu med genfremstillet staffering. I frisen gylden fraktur på sort: Uden saa er, at nogen blifuer fød af Vand etc. Johan. 3, 5 og årstallet 1686. Gesimsens lister er røde og hvide, bøjlerne står i blank træ med grøn lasur på de udskårne blade, rødt i volutsvingene samt lidt hvidt og rødt; duen sølvfarvet.

†*Korbuekrucifiks* maledes 1685 »og to store billeder derved staa«¹³ [dvs. Maria og Johannes].

Prædikestol (sml. fig. 6) 1607, af den enkle tøndertype uden hjørnesøjler og polygonformet, med naivt billedskærerarbejde, sikkert fra samme værksted som Mjolden 1609, Randerup 1611 og Brede 1612; af disse er den sidste ifølge regnskaberne gjort af »Lauritz Snediker udj Tunder«. Reliefferne forestiller: fødselen, dåben, Kristus på korset mellem Maria og Johannes (fig. 9), opstandelsen og himmelfarten (fig. 10). Over reliefferne er der en muslingeskal indfattet i tandsnit og i hjørnerne »perspektivhuller«. I frise- og postamentfelter reliefversaler med de fra forbilledet i Flensborg S. Nicolai kendte ord: Coelum et terra peribunt etc. (»himmel og jord skal forgå...«) og under de enkelte relieffer: 1) »Deus homo factus est Lucae II« (»Gud blev menneske«), 2) »Hic est filius meus dilectus« (»denne er min søn den elskede«), 3) »Traditus est propter peccata nostra« (»han blev overgivet for vore synder«), 4) »Resurrexit propter iustificationem« (»han genopstod for retfærdiggørelsen«) og 5) »Ascendo ad patrem meum et patrem vestrum« (»jeg stiger op til min fader og til eders fader«). I det enlige hængestykke under Golgathafeltet: Anno 1607 med relieftal. Svungen underbaldakin. Opgang gennem triumfmuren; trappen er ny, med balustre som altersranken. Himmelen har den vanlige Tønder-form, rektangulær, med de karakteristiske bue-hængestykker og gennembrudte topstykker med dydefigurer. I frisefelterne store reliefversaler (bogstaverne i sidste felt nyskåret): »Non vos estis, qui loquimini« etc. (»ikke er det eder, som taler« etc.). Stolen har vistnok oprindelig kun været delvis stafferet og virket ved forskellige træsorter (jfr. Tønder prædikestol p. 970); nu står den med en genfremdraget broget 1700-tals farvelægning. Fra første staffering hidrører derimod underbaldakinens smukke, maureskeagtige mønster med skiftende sort på gult og rødt i felterne. Til stolen hører en lille, lav *fyrretræsskammel* (jfr. kronik) med indskårne versaler (hver i sit kvadrat): K P D I K B . A N O 1706 (sekstallet spejlvendt).

Stolestaderne (sml. fig. 6) er fra første halvdel af 1700'rne; i regnskaberne 1754 hedder det et sted¹⁴, at Niels snedker fra Skærbæk forfærdigede de fleste stole af ny, et andet²⁵, at alle stole har været brudt ned og er således repareret, at de nu næsten er nye; de er sat tilbage på deres gamle pladser. Gavlene, med kløverbladsagtigt topstykke, svarer til de langt ældre fra Spandet (p. 1190) og Brøns (p. 1234); det er derfor sandsynligt, at Niels snedker har holdt sig til det stoleværk, der stod, repareret, suppleret og efterlignet det. Lågerne har

E. M. 1953

P. Kr. Andersen 1947

Fig. 9—10. Roager. Prædikestolsfelter 1607 (p. 1178).

fyldinger med kølbue foroven og forned. De lave topstykker med hjertegen-nembrydning har alle tre kirkers døre fælles. På et enkelt stude fremdroges 1942 de oprindelige farver: gult på gavltoppenes bladdekoration, rød marmo-tering i cirkelfeltet, selve gavlplanken havde blå rammeværk med hvide barok-blade omkring et rødligt marmoreret felt med buetunger for enderne; i dør-fyldingen var der rødlig marmorering. Desuden fremkaldtes to nummereringer. De øvrige stader er nymalede, blå med gråbrune fyldinger. Selve bænke- ne er nye, men hviler til dels på stumper af ældre profilplanker. Under prædike- stolen sidder bevaret et par stykker panel med renæssanceprofiler. 1685²⁶ var der 23 mandsstole [nu kun 20], hvorpå fulgte karlestolene på den nørre side i tårnet med syv numre samt kvindestolene med numrene 8—23.

†*Herskabsstole*. De øverste stole i nord og syd har været indrettet til pladser for ejerne af den nu forsvundne herregård Vesterbæk²⁷ (i sognet); ifølge Danske

Atlas sås på stolene tre våbener »dannede som af Stierner, hvoraf det andet er de Munkers med tre Roser, men de andre to ere ubekjendte«. 1685 siges, at stolen næst prædikestolen »tilhører denne byis Øffrighed«²⁸.

†*Præste- og degnestole*. Under stolestade nr. 23 nævnes 1685 (jfr. stolestader): »I steden huor der til Præstegaarden var it qvinde stoel standelse nest op til Degnestolen, hvilchet tillige med andre udi feidetiden Anno 1658 er nedbrut, da gaff Erchedegnen Sogne Presten forloff, at hand paa sin egen bekostning motte lade opsette en liden stoel ved Den nør pille, oc noget til det Ene qvindestandelse som Hans Knudsen haffde mellem pillen og fundten«. 1751 gjorde Niels snedker fra Skærbæk en ny skriftestol²⁶.

Dørfløje. 1) Middelalderlig, bestående af to svære egeplanker sammenholdt af vandrette jernbånd med indhuggede, krydsende siksaklinjer. I triumfgavlen.

2) 1700'rne, med stor, flad rundstav om den store fylding, der bærer et maleri af Moses med lovens tavler; baggrunden er et landskab, forgrunden uregelmæssigt anbragt akantusbladværk. Over Moses læses kursiv på et hvidt bånd: Galater 3, 24, på latin; på indersiden Johs. 8, 11, ligeledes latin. Mellem kor og sakristi.

Pulpitur i vest, formentlig fra 1878 med maling 1942.

Orgel, skænket 1878 af købmand Jesper Østergaard og hustru²⁹ (giventavle på skibets sydvæg), med manual, fodpedal og syv stemmer.

Kollektallerken 1848, af tin, 23,5 cm i tv., med graveret W F 1848. Under bunden tre stempler, to gange anker med C M samt flakt fugl over C M, sikkert tysk (lybsk?) arbejde. I sakristiet.

Salmenummertavlerne er enkle, sortmalede, til skydenumre og sikkert identiske med de fire tavler, der for 16 mk. 8 sk. leveredes 1812 af snedkermester Peder Jonas Thyebjerg i Ribe og maledes af Jørgen Riggeisen¹⁴.

Præsterækketavle 1906, om †tavle, se p. 1167.

Relief af kong David med harpe, skåret af Jes Lind. På skibets nordvæg.

Klokke, ungotisk, skriftløs, 79 cm i tv., i gammel klokkestol, der som i Spandet indgår i tårnspirets tagkonstruktion. I inventariet 1711 omtales også »to smaa Klokker eller Stirmer« (rtk.).

Ligbære fra 1600'rne, med skællagte blade på benene; forfalden, sortmalet. På våbenhusloftet.

GRAVMINDER

Gravsten. 1) 1674(?). Søren Skive (Severini Schevii), denne kirkes præst³⁰ [ifølge kirkebogen jordet 19. aug. 1675]. Dette monument er sat 20. okt. 167(4?). Hvidgrå kalksten, 178 × 96 cm. Latinsk indskrift med hældende reliefversaler, palmetteagtige hjørneblomster. Slidt. Nu tærskelsten til tårnrummet.

2) O. 1767. Christian Schmidt, sognepræst for Roager og kirkevæрге i 27 år »minder en maaned«, f. i Lemvig 27. juli 1708, d. 15. nov. 1767, og »kiæreste« Maren Iørgensd. Schaltz, f. Wiborg 23. aug. 1712, d. 18. juni 1745, i 4. års ægteskab (to døtre, døde før moderen). Eet år efter gift (i 2f år) med Dorethea Maria Outzens, f. Roostd(!) 8. marts 1727, d. □. (Fire sønner, fem døtre — to og to døde). Opbyggeligt vers. Hvidgrå kalksten, 184 × 122 cm, med reliefversaler og -kursiv. Skriften indrammes af en svær blad- og blomsterkrans. I hjørnerne, uden indfatning, siddende evangelister. Randen bredt tværriflet. I tårnummets nordvæg.

3) Udslidt indskrift og ornament, evangelister som nr. 2, men mindre oval. Foran tårndøren.

4) 1821(?). Sandsten, 195 × 134 cm, med slidt reliefindskrift (versaler) i bladkrans; foroven skriftbånd under skybræmme, i venstre side fra oven: Kristus på korset, skjold med P I S over slidt mærke og 1821 samt syndefaldet. I højre side: opstandelsen, skjold med B I D samt døden med le og timeglas. Under skriftfeltet mindre felt med religiøs indskrift flankeret af symmetriske skjolde, det ene med udslidt skrift, det andet med P I S over A P D (afdødes anden hustru?). Udvendig på tårnets sydмур.

†*Grausten*. O. 1590. Hans Clawsen, »Guds Ords Tiener til Roager«, d. 8. marts 1590. Rand- og tværskrift med versaler. Den lille sten, der er aftegnet i præsteindb. (før 1769) og atter i kirkens kronik, lå opr. »neden for korsdøren«, ifølge kronikken »til højre for indgangen«.

†*Begrævelse*. Ved apsidens nedbrydning 1913 fandt man ifølge kirkens kronik »Urnenreste« [måske rester af romanske gravpotter] samt en †*ibskal*, et vidnesbyrd om, at en mand, der havde været på pilgrimsrejse til S. Jacobs kirke i Spanien, var begravet her, jfr. et lignende fund i Roskilde †S. Nicolai kirke (DK. Kbh. Amt p. 123, fig. 1).

KILDER OG HENVISNINGER

LA. *Åbenrå. Roager præstearkiv*: B a 2 1766—1825. Liber daticus. — *Tørninglen provstearkiv*: 1874—1909. Sager ang. de enkelte sogne. Roager. — LA. *Viborg. Ribe bispearkiv*: 1576—1778. Arkidiakonats dokumenter vedr. Tørninglen. — Se i øvrigt arkivalier for Tørninglen provsti i almindelighed p. 931. — Præsteindberetninger til O. Worm 1638 (O. Nielsen, i Danske Saml. 2. rk. IV, 121) samt af Chr. Schmidt, før 1767 (LA. Åbenrå. Ribe bispearkiv: præsteindb. 1693—1769). — Syn 1921 (NM). — Chronik 1900 ff. (ved embedet). — Kirkeklokkecirculære af 1918, besvaret 1922 (NM). — Museumsindberetninger af S. A. Claudi-Hansen o. 1910, Peter Kr. Andersen 1939 (loftet), 1940 (forundersøgelse af inventar), 1942 (istandsættelse af stolegavl med låge) og 1947 (istandsættelse af inventar). — Undersøgelse og beskrivelse ved Elna Møller og Erik Moltke 1953.

Haupt I, 414 ff. — J. Helms: Danske Tufstens-Kirker, 1894, p. 80 f.

¹ Acta pontificum danica 8. dec. 1517, nr. 4643. ² VII, 184. ³ Ny Kirkehist. Saml. III, 41. Jensen: Statistik p. 100 nævner, at Gert Rantzau foretog præstekaldelsen 1598 som ejer af gården Vesterbæk. Da Rantzau imidlertid først 1613 erhvervede denne gård (se Trap p. 292), har forholdet vel været det, at Rantzau har optrådt på kongens vegne.

I præsteindb. hedder det da også, at kongen »altid« har ejet kirken og kaldet præsten, dog »menes der, at der har været Valgkald her af fordums Tid«. ⁴ LA. Åbenrå. Haderslev amtsarkiv: Tørninglen kirkevisitorialsager 1797—1877. ⁵ LA. Åbenrå. Ribe bispearkiv: bispesager, 1829—64. ⁶ LA. Viborg. Ribe bispearkiv: arkidiakonats kirkeresk. for Tørninglen 1625—1863. ⁷ LA. Åbenrå. Ribe bispearkiv: rgsk. 1591—1654. — Sml. også under 1693 i LA. Åbenrå. Ribe bispearkiv: arkidiakonats kirkeresk. f. Tørninglen 1689—1863. ⁸ Ifølge kronikken strakte tufstenene kun til i ydermuren. ⁹ Ang. disse se Helms I, 129—31 og 135—37 samt II, tavle 7—10 og 22—25. Detaljerne i Jernved er dog langt finere end i de to andre. ¹⁰ En sammenligning mellem nuværende forhold og ældre fotografier tyder på, at østkanten af dette lisenagtige parti er galt rekonstrueret.

¹¹ På V. Kochs tegning, fig. 5, er dette vindue gengivet med udvendig fals, hvis eksistens ikke bekræftes af ældre fotografier eller nuværende tilstand. ¹² Sml. tilsvarende relieffer med Kristushoved i Ribe S. Katharina klosterkirke, hvor de er indmuret over arkadepillerne, mod midtskibet. ¹³ LA. Åbenrå. Ribe bispearkiv: rgsk. 1591—1654. ¹⁴ LA. Åbenrå. Ribe bispearkiv: arkidiakonats kirkeresk. f. Tørninglen 1689—1863. ¹⁵ Jfr. J. Helms, i Ny Kirkehist. Saml. I, 618 f., Ellen Jørgensen: Helgendyrkelse i Danmark, 1909, p. 9 f. og J. Braun: Tracht und Attribute etc., Stuttgart 1943, p. 754. ¹⁶ Kirke-regnskaberne bemærker, at vinduet »synes at have siddet siden Kirken blev bygt, og for alderens skyld var vel værd at holde ved lige«; se note 14 ovfr. ¹⁷ R. Haupt: Jahresbericht, 1905—06, p. 11. ¹⁸ Dette tal kunne ikke findes ved vinduets flytning 1947. ¹⁹ Landesamt für Denkmalpflege Schleswig-Holstein, 1907—08. ²⁰ Carsten Petersens privatarkiv. ²¹ Den nordslesvigske Kirke, red. af H. Hejselbjerg Paulsen, Haderslev 1945, I, 257. — Jes Lind var bosiddende i sognet og ligger begravet på kirkegården. ²² Kronens Skøder II, 489. Jfr. RA. Jydske tegneiser 21. okt. 1684, nr. 113. ²³ Jfr. altertavler fra Turø kirke, Svendborg amt (nu i NM.), og Torslev kirke, Hjørring amt. ²⁴ Ang. en kalk af ganske tilsvarende form, se Sveriges Kyrkor, Uppland III, 329 f. ²⁵ LA. Viborg. Ribe bispearkiv: Hviding hrd. ad. reg. nr. 7 caps 16. Pk. 2 p. A. i B. 1740—64. ²⁶ LA. Åbenrå. Ribe bispearkiv: ad. reg. nr. 7 caps 16, 1572—1769. ²⁷ Notits under 1754; se note 25 ovfr. ²⁸ Se i øvrigt Den nordslesvigske Kirke p. 258. Det i Trap p. 291 omtalte Munkvåben hidrører ikke fra Roager. ²⁹ LA. Åbenrå. Tørninglen provstearkiv: visitatsberetninger. ³⁰ Om en møntskat, der antagelig har tilhørt denne præst, se Nordisk Numismatisk Årsskrift 1939, p. 181 f.